

ULUSAL VE KÜRESEL SİYASET VE YALAN HABER

2. Gün 2. Oturum

13 Kasım 2022 Pazar 11.15-12.45

Prof. Dr. Recep TAYFUN

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi

“Her toplum hakikat sayesinde var olmaya devam eder.”

Thomas Browne (1605 – 1682)

DERS ÖĞRENME ÇIKTILARI

1. Dersin sonunda katılımcılar; ulusal ve küresel siyasette hakikatin işleme sokulmasının demokrasi için ne anlama geldiğini kavrar.
2. İktidarların, aldatma ve kandırma yollarına başvurmalarının kendi meşruiyetini nasıl etkilediğini açıklar.
3. Hakikatin, kamuoyunun sağlıklı oluşumu için önemini anlar.
4. Ulusal ve küresel siyasette yalan haberlerin işleme sokulma nedenlerini anlamlandırır.
5. Hem ulusal hem de küresel siyaset alanında hakikat ötesi olarak görülen hakiki olmayana meyletmenin neden çağımızda bu denli yükseldiğini kavrar.

GİRİŞ

Hakikat ötesi olarak değerlendirilen bu çağda, kamuoyunu sadece anlamak yetmez, inanmak da gerekir. Sağlıklı bir kamuoyunun oluşumunun temel gereksinimi, doğru bilginin paylaşımını sağlayacak bir paradigmanın varlığıdır. Hakikat ötesi olarak tanımlanan bu dönemde insanlar –*mağdurlar, uzmanlar, kamuoyunu yönlendirmeye çalışanlar*– bu gereksinimi dillendirmede ne kadar istekli görünse de paylaşmanın ve dayanışmanın gerçekleşmesi, yerleşmesi ve sürdürülmesi için gerekli adımlar atma konusunda yavaş davranmaktadırlar.

Tüm dünyada yaşanan yoğun pandemi sürecinin yarattığı belirsizlik devam ederken, çok yönlü mücadelenin başarı düzeyi ve sürdürülebilirliği, güven ortamının sağlanmasına bağlı olarak gerçekleşecektir. Bir ihtiyaç ve gereklilik düzeyine ulaşan güven duygusunun tatmini, yaşanan belirsizlikle doğrudan ilgili bilginin bu durumdan (doğrudan/dolaylı) etkilenenler ile etkileşim ve devamının mümkün kılınmasına bağlıdır. Post-pandemi sürecin olası projeksiyonları ve yeni normal tanımlamalar eşliğinde uyum arayışları devam ederken, çok temel alanlarda (enerji, gıda, hammadde temini) ağır sonuçlar doğuran bir savaşın yarattığı belirsizlikle karşı karşıya kalındığı bir gündem yaşanıyor. Ancak günümüzde yaşanan toplumsal gelişmelerin küresel düzeyde sonuçlar yaratma kapasitesine sahip olması, ihtiyaç duyulan bilgi kaynaklarının doğruluğunu araştırmak/değerlendirmek yerine, en hızlı ve kolay bir biçimde ulaşılan bilgiyi doğru olarak kabullenme eğilimini güçlendirmektedir. Bu eğilimin doğal sonucu olarak tutumların da kolaycı, hızcı ve gerekli olmayana ısrarcı olma yönünde değişimine tanıklık edilmektedir. Hakikat arayışının önüne geçen inanırlık, gerçeğin peşinde koşmanın yerine en kolay ve hızlı biçimde bilgiye erişimi bir değer olarak öne çıkarmaktadır.

İnsanlar bir yandan hakikat ve doğruluk için zaman bulamadıklarından yakınırken, diğer yandan en hızlı ve kolay yöntemler kullanarak bilgiye ulaşmaya çalışmaktadırlar.

1. KANDIRMA, ALDATMA ve YÖNLENDİRME

Teknolojik gelişmeler, bilgi işleme ve iletme maliyetinde çarpıcı bir azalmaya yol açmıştır. Sonuç, bir "*bolluk paradoksu*" "*paradox of plenty*" yaratan bir bilgi patlamasıdır (Simon, 1998: 30-33). Gündelik yaşamın her alanında yoğun olarak etkisini gösteren ve insanın kontrolsüz bir biçimde savrulmasına neden olan, *bolluk paradoksu* yaklaşımıyla, bilginin çok yoğun paylaşıldığı durum ve mecralarda duyarsızlığın arttığı, değersizleştiği ve doğal olarak hakikatin zedelendiği anlaşılmaktadır.

Bilginin bolluğu, dikkatin azalmasına neden olmaktadır. İnsanlar karşılıklarına çıkan bilginin yoğunluğunda boğulduğunda, neye odaklanacaklarını ayırt etmekte zorlanırlar. Bilgiden çok dikkat kıt kaynak haline gelir ve değerli bilgiyi arka plandaki dağınıklıktan ayırt edebilenler güç kazanır. Editörler ve ipucu veren haber kaynaklarının daha fazla talep görüyor olması, insanların nerelere odaklanması gerektiğini söyleyebilenler için bir güç kaynağı haline gelmektedir (Nye, 2015: 408; Nye, 2004: 106; Nye, J. S. and Welch, D. A., 2017: 343).

Otoriter, liberal ve demokratik sistemlerin işlevsel boyutu kendisini en açık biçimde kamuoyunun algılanmasında ortaya koymaktadır. Sistemin işlevselliği, niteliği ve sürdürülebilir olması, bir yandan insan hakları temel ilke ve değerlerine bağlılık düzeyine göre anlam kazanırken; diğer yandan kamuoyunu anlamak, sağlıklı ilişkiler kurmakla mümkün olacaktır. Kamuoyunun oluşum süreçlerinin doğrudan sistemin niteliğini belirleyici bir özelliğe sahip olmasının dayanağı, kitle haberleşme özgürlüğünün işleyişine ve hakikati sahiplenme biçimine göre şekillenmektedir. Kamuoyunun bilme ihtiyacının karşılanması, bilgiye ulaşabilmenin mümkün olması ve elbette medyanın haberi ve bilgiyi özgürce kamuoyuna sunabildiği bir temel üzerine inşa edilebilecektir.

Totaliter sistemlerdeki kamuoyu oluşum süreçleri kitlesel rızanın üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Kandırma, aldatma, yönlendirme ve *hypocrisy* çoğunlukla olağan bir rıza ve onay yöntemi olarak tercih edilmektedir. Çoğunluğun hâkim olduğu egemen bakış açısı sorgulanamaz, azınlık konumunda olduğu algısı yaratılanlar sorgulama girişiminde bulun(a)maz. Demokratik sistemlerde azınlıkta kalanlar, kamuoyunun hâkim görüşlerine katılmasalar da oluşan kanaatlere saygı göstermeleri gerektiğini korku ile değil inandıkları için kabul etmektedirler (Smith, 1947: 9-10).^{*} Bu inanç, otorite ile halk arasında var olan ilişkinin sağlıklı sürdürülebilmesi için rıza ve onay açısından yaşamsal rol oynamaktadır. İtaat kavramının içeriğini de şekillendirmektedir. İnsanın varlık mücadelesini anlama da itaat tarzı belirleyicidir. Duverger (1993: 238), itaatin gelişmesini hizipleşmenin yokluğu ile ilişkilendirmekte, ikna metotları ile de güçlendiğini belirtmektedir.

Yalanı söylemekte zorlanmayan ve çeşitli renklerle gerekçelendiren insan, kendisine yalan söylenmesinden rahatsızlık duymaktadır. Buna rağmen yalan eğilimi olağan bir görünüm kazanmıştır. Adorno'nun *Minima Moralia* adlı eserinde "**yanlış hayat doğru yaşanmaz**" sözünü hatırlatırcasına, "*yalan söylendiğinde mi, yoksa ortaya çıktığında mı olumsuzluk*

---

^{*} Bu bakış açısını destekleyen ilginç bir İngilizce deyim bulunmaktadır: "*Ballot but not bullet*", "**Kurşunla değil, oyla**" ifadesi, insanları zorlamadan tercihlerini dikkate alarak yönetmek anlamında kullanılmaktadır (Meray, 1954: 264).

yaratır?” sorusuna birçok insan “*ortaya çıkınca*” cevabını verebilmektedir. Yalanın bu kadar yaygın ve sık kullanılması kadar üzerinde durulması gereken, kamuoyunun kandırılmasının olağan bir görünüm kazanmasının, hakikatin ortaya çıkarılması ve paylaşılması üzerinde yarattığı baskıdır. Çağımıza damgasını vuran kitle iletişim araçları, insanın doğa ile mücadelesinde gerçekleştirdiği ve geliştirdiği teknolojiyi çok farklı bir boyuta taşımaktadır. Ulaşılan teknolojik düzeyin sunduğu imkanlar sayesinde, kamuoyunun yeniden oluşturulmaya, yönlendirilmeye, inşa edilmeye çalışıldığı dönemlerde ve süreçlerde anlaşmaya varmak yerine, varılmak istenen sonuca odaklanılmaktadır. Egemen görüşleri kamuoyuna dayatmak, anlamaya tercih edilmektedir. Kamuoyunun ulaşması arzulan sonuca yaklaşıldıkça, insandan uzaklaşmaktadır.

Kâğıt üzerinde özgürlüklerin teminat altına alınması, modern düzenlemelerin hayata geçirilmesi tek başına birey-devlet ilişkilerinin iyileştirilmesine yetmez. Bu düzenlemelerin altında var olan bilincin tüm bürokrasiye egemen olması gerekmektedir. Anlaşmazlıklar yaşandığında çözüm, çoğunluğun görüşlerini esas alarak azınlık görüşler karşısında bir dayatma aracı olarak kullanarak değil, farklı görüşleri bir karşı duruş olarak algılamadan tüm tarafları anlamaya çalışmakla mümkündür. Elbette yaşanan değişimin içselleştirilmesi zaman alacaktır. Toplumsal algı hızlı gelişmesine rağmen bireysel algı yavaştır. Buna rağmen yönetimlerin yaşananlara dair tüm tarafları kucaklayacak kalıcı çözümler üretme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluğu yerine getiren uygulamalar sayesinde sağlıklı ve sürdürülebilir sonuçlar yaşanacaktır. İnsanoğlu yaşadığı her krizde enikonu kendisi ile yüzleşmek zorunda kalıyor. Pandemi sürecinde kontrolsüz bir biçimde savrulan insanlığın üzerinde hemen her alanda yaşanan belirsizliğin etkileri devam ederken, tüm dünyanın savaşla yüzleşmesi bir yandan yaşanan çaresizlik hissini derinleştirirken, diğer yandan benzer türden küresel krizlerin varlığı konusunda beklentiyi artırmakta, açık ve savunmasız bir konumda bırakmaktadır.

2. DEMOKRASİ, HAKİKAT ve YALAN HABER

Hakikati söylemenin yönetsel açıdan demokrasinin tanımlanması ve varlığının korunması açısından önemi vardır. Foucault'nun ifadesiyle “*demokrasi ancak hakikati söyleme sayesinde hayatta kalır*” ancak yine O'na göre, “*demokraside hakikati söyleme 'atışma' yoluyla, çatışma yoluyla, karşı karşıya gelme yoluyla, rekabet yoluyla gün ışığına çıktığı ölçüde, hakikati söyleme daima demokrasinin tehdidi altındadır*” (aktaran; Luxon, Nancy 2014: 179). Hakikatin araştırılmasının ve ortaya çıkarılmasının en çok üzerinde durulduğu ve en çok istismarının tartışıldığı alan olarak yöneten ve yönetilen ilişkileri dikkat çekmektedir. Foucault yönetmeyi, iki yönlü bir olgu olarak görmektedir. Yönetmek, yönetenleri ve yönetilenleri birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde konumlandıran mekanizmaları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Bu mekanizmalardan biri “hakikat siyaseti” dir (*politics of truth*). Hakikat siyaseti, hakikatin, söylemler yolu ile, iktidar sistemleri ve pratikleri tarafından siyasal olarak inşa edilmesi anlamına gelir. Hakikat söylemleri iktidarı ve iktidarın ilişkiler ağını meşrulaştırmak için kullanılan bilgiler bütünüdür. Hakikat söylemlerinin hakikatten çok, var olan siyasi iktidarın hakikat olarak inşa etmeye çalıştığı bilgiler ile alakası vardır (aktaran; Oranlı, 2014: 44-45). İktidarın kendi varlığının devamı açısından bu meşrulaştırma süreci bir anlamda var olan rıza üretim sürecini ve kamuoyu oluşumunun temellerinin izlerini taşımaktadır. Kandırma, aldatma, kışkırtma, korkutma ve zor kullanma amacıyla bilginin yeniden üretilmesi, sağlıksız

bir rıza üretimi ve sürdürülebilir olmaktan uzak bir destek ve onay anlamına gelmektedir. Üstelik bu tür yaklaşımlar kamuoyunu anlamaya yönelik olmadığı gibi, inanmaktan da çok uzaktır. Oysa, hakikat söylemi, yöneten ve yönetilen ilişkilerinin dürüstlük ve güven üzerine inşa edilebilmesi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Foucault, bu tür iktidar ilişkilerinin ve bu ilişkilere eşlik eden ve bu ilişkileri düzenleyen bilgiler üzerinden derlenen hakikat söylemlerinin oluşumunu deşifre etmek için alternatif yerel bilgi kaynaklarına ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (aktaran; Oranlı, 2014: 44-45).

Bu durum, hakikat ve hakikat söylemi açısından sosyal medyanın rolünü ve hakikat ötesi dönemde doğru bilginin düzenli paylaşımının önemi ve değerini desteklemektedir. Bu alana ilişkin sınırlandırma girişimleri, yönetimlerin kendilerini konumlandırmaları ve tanımlamaları açısından doğrudan belirleyici özelliktedir. Kamuoyunun oluşum süreçlerini de belirleyecek bu ilişki biçimi, demokrasilerin barometresi özelliği de taşımaktadır. Kamuoyunun sağlıklı oluşumuna katkı sağlamaya yönelik atılan her adım, rıza üretim süreçleri açısından ortaya çıkan eleştiriler karşısında yönetimlere yardımcı olacak bir kaldıraç işlevini yerine getirecektir.

Kamuoyu açısından, kendilerini temsil eden yönetimlerin anlamı zaman içinde değişerek, daha fazla beklentinin ve bu beklentilerin hızlı ve isabetli bir biçimde yerine getirilmesini temel sorumluluk olarak üstlenen yöneticilerin varlığını gerektiren bir dönüşüm geçirmiştir. Yönetime gelenler kamuoyunun beklenti ve taleplerini yerine getirme vaadiyle varlıklarına meşruiyet kazandırmaktadırlar. Meşruiyetin sürdürülmesi doğal olarak kamuoyu desteğinin oluşumu ve devamı ile mümkündür. Başlangıçta ulaşılmak ve elde edilmek istenen kamuoyu desteği, zaman içinde yönetimce olumlanan kanaatlerin desteklenmesine dönüşebilmektedir. Kanaatlerin tek taraflı oluşumu ve dayatılması ideal bir kamuoyu varlığını zedelemektedir. Kısa vadede sürece hâkim olursa da uzun vadede taraflar arasındaki ilişkinin varlığını olumsuz etkileyecek bu durum, belki de ilişkinin kopmasına kadar varabilecek sonuçların yaşanmasına neden olabilecektir.

"Hakikat, olgunun anlamıdır." ünlü Alman mimar ve tasarımcı Ludwig Mies van der Rohe böyle diyordu (Harvey, 1997: 46). Günümüzde olgu ile algı arasındaki kopukluk hakikat ötesi sürecin nereden bakıldığına bağlı olarak sebep-sonuç sarmalını çağrıştıran bir karmaşık görünüm yaratmaktadır. Algısal gerçeklik üzerinden doğru olana değil, inanmak istenene eğilim olguların içini boşaltarak niteliği zedelemektedir. Hakikat değersizleşmekte ve anlamı kaybolmaktadır. Olgulardan koparak algısal süreçlere yönelen insan, belirsizliğin hüküm sürdüğü acımasız iklimde kontrolsüz bir biçimde bir yerden bir yere savrulmuş olarak yaşamaktadır. Bu belirsizliği ortadan kaldıracak olan kamuoyunun hakikati bilme ihtiyacının alelade, alelacele ve lalettayin bir biçimde değil; doğruların muntazam, itinalı ve ciddi bir biçimde paylaşımına bağlı olduğu gerçeğidir. Pür telaş içinde olmayı değil, pür dikkat odaklanmayı gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

Nye, J. S. (2004). *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Published in the United States New York: by PublicAffairs a member of the Perseus Books Group.

Nye, J. S. Jr. and Welch, D. A (2009). *Küresel Çatışmayı İşbirliğini Anlamak Kurama ve Tarihe Giriş*, Çev: Renan Akman, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Nye, J. S. Jr. and Welch, D. A (2017). *Understanding Global Conflict and Cooperation An Introduction to Theory and History*, Tenth Edition, Boston : Pearson.

Simon, A. H. (1998). "Information 101: It's Not What You Know, It's How You Know It," *Journal for Quality and Participation*, July-August 1998, pp. 30 -33.

Simon, Adam F. (2011). *Mass Informed Consent, Evidence on Upgrading Democracy with Polls and New Media*, United Kingdom: Published by Rowman & Littlefield Publishers.